

MISCELLANEA

KUNSTSCHILDER P. J. VERHAGHEN EN DE PREMONSTRATENZERS :-:

In het Noord-Brabantsch Dagblad « Het Huisgezin », nummer van 16 Juli 1938, behandelt Jan Oosterman jr. het leven en de werken van kunstschilder Pieter-Jozef Verhaghen. Over de betrekkingen van dezen kunstschilder met de Premonstratenzers zegt hij het volgende :

Zooals Rubens een vriend was der contrareformatoren, de Jezuïeten, zoo was Verhaghen de man, die zijn penseel in directe dienst van de Norbertijnen stelde. Hun abdij te Averbode (België) versierde hij met zijn levendige werken, uit welke collectie het kerkbestuur van de St. Catharina-kerk in 1829 negen doeken van de proviseur der abdij voor 1300 gulden kocht.

Dertien jaar oud (1741) en leerling van de schilder J. B. Van der Kerckhoven, die belast was met het versieren van een zaal in de grootsch aangelegde abdij van Averbode, kwam Verhaghen voor het eerst in contact met de Norbertijnen. Hij zal het toen niet hebben kunnen bevroeden, dat dit contact zou groeien tot een hechte en vriendschappelijke band, die zijn kunstenaarsleven in de toekomst zoo zal beïnvloeden. De kanunnik der abdij van Tongerlooschreef in 1740 : « Verhaghen heeft meermaels rondborstig beleden, dat hij den vooruitgang in zijne kunst en gevolgelyk ook den roem, dien hij alsom heeft behaald, aan hen (den prelaat en de kloosterlingen van Averbode) verschuldigd was ».

In hoeverre van der Kerckhoven er het zijne toe bijgedragen heeft ter ontwikkeling van Verhaghen's kunst, valt bezwaarlyk te definieeren. We kunnen echter aannemen, dat Van der Kerckhoven zijn practische ondervindingen en werkmanswijsheid aan zijn jonggezel overgedragen zal hebben, en in dit opzicht moet ook de Antwerpsche academie genoemd worden, waar hij zich verder bekwaamde in het vak. De ingewortelde inheemsche tradities,

Rubens en Van Dijck, bleef, zooals vele anderen, ook Verhaghen trouw, maar niet vanwege die traditie, zijn Rubensiaansche temperament en virtuositeit waren de strijdmiddelen, waarmede hij, de armoedige en academische traditionisten zijner omgeving overwon.

Voor Rubens was het Italië, dat hem de geheimen der kunst bewust zou maken. Verhaghen vond die openbaringen terug in Rubens' werken. Rubens tintelende schildersdrift ontbrandde door het vuur van Titiaan en als een brandende toorts bracht hij deze naar Vlaanderen om aldaar in een kritiek en donker uur der schilderkunst, verlichting te brengen. Verhaghen moet door Rubens' grootsche en monumentale gewrochten, ongeforceerd de weg gevonden hebben, die in overeenstemming was met zijn genialiteit en religieus-schilderachtige natuur, en die toch geen belemmering inhield voor zijn ongedeerde persoonlijkheid, wat in zijn tijd misschien een uitzondering heeten mag. En dan leid ik U nog even in de St. Catharien voor het machtige schilderij « De wonderbare genezing der zieken », dat Verhaghen in de maand December van het jaar 1776 voor de abdij van Averbode schilderde en ziet, hoe zijn dramatisch genie, zijn aan Rubens geëvenaarde schildertalent aan dit werk een epische grootheid gaf, waarvoor we alleen maar een sprakelooze bewondering hebben. De hier zoover doorgevoerde dramatiek is niet benauwend of beklemmend, maar meer in de schilderachtige zin getransponeerd. Is hier gebrek aan persoonlijkheid? Zeker, de dramatiek is Rubensiaansch, maar menschelijker en schilderachtiger en misschien voor ons vatbaarder.

We kijken naar de overkant en zien daar op dezelfde hoogte hangen de « Overspelige vrouw » in 1780 geschilderd. Hier is het dramatische element zuiver verhollandscht en we worden bij het aanschouwen van het middelpunt dezer compositie, n.l. de voor Christus geleide zondares, meer aan Rembrandt dan aan Rubens herinnerd!

In 1753 treedt Verhaghen in het huwelijk en sindsdien woonde hij te Leuven. 1762 is het jaar, dat Verhaghen als zelfstandig schilder door de prelaat van Averbode ontboden wordt om twee schouwvoorhangsels te schilderen. Tot 1771 blijft hij vrij geregeld in contact met de abdij en schilderde in opdracht verschillende doeken, o.a. de « Bruiloft van Kana », de prachtige en rijk gecomponeerde compositie, die thans hangt in de St. Cathrien en waarvan de bloemschilder Marten van Dorne, een vriend van Verhaghen, in een gelegenheidsgedicht het volgende zegt :

« Nog meer quam hij aldaer den trap van Eer betreên,

Door 't stuk der Bruylofts-feest in Cana-Ghalileën
 Waer in elk deel der Konst zoo geestrijk is vertoont,
 Dat ieder wie 't ziet, dit werk met lof bekroont ».

Ook Verhaghen vond zijn vaderland te klein. In 1771 ging hij voor ruim 2 jaar op reis, door Frankrijk, Italië, Oostenrijk en Duitschland. 18 October 1773 keerde hij weer in zijn land terug en hoezeer hij verknocht was aan de abdij te Averbode, getuigt het feit, dat zijn eerste bezoek daarheen was en hij eerst tien dagen later naar zijn huis te Leuven vertrok !

Op 20 November 1773 werd Verhaghen door Keizerin Maria-Theresia tot hofschilder benoemd. In het jaar daarop schilderde hij voor de abdij de « Roeping van St. Petrus », in 1775 de « Gedaanteverandering », in 1776 de « Genezing der zieken », in 1778 de « Voetwassching » en als we ons niet vergissen, de « Aanbidding der herders » in 1780. Wanneer de « Aanbidding der Drie Koningen » geschilderd werd, is mij niet bekend, evenmin de « Kindermoord te Bethlehem ».

Van de nog niet nader besproken Verhaghen's scheppingen in de Kruiskerk, wil ik nog in het kort wijzen op het belangrijke werk « Magdalena wascht de voeten van Christus », dat hangt links van de « Aanbidding der herders » en tegenover de « Bruiloft van Cana ». Het is prachtig is deze compositie ; hoe voornaam en geniaal is de oplossing der architectuur en belangrijk die drie zuilen en groene draperie ! In een soort rotonde is dit gezelschap van de pharizeër Simon waarlijk dynamiek-schilderachtig gecomponeerd en bij nader individueele beschouwing, ontdekken we in elk personage een rijkdom aan psychologie, die vanwege haar expressieve klaarheid geen uitleg vraagt. Of is het soms noodig om U te vertellen, hoe barmhartig en zachtmoedig Christus de handen zegnend over de boetvaardige zondares, die aan Zijn voeten geknielt ligt, strekt en de woorden tot Simon spreekt « Ziet gij deze vrouw ? Ik ben in huis gekomen ; water voor mijne voeten hebt gij Mij niet gegeven ; Maar zij heeft Mijne voeten met hare tranen besproeid en ze met hare haren afgedroogd ». En al evenmin is het moeilijk te raden, wat zich in den pharizeër Simon en de overige gasten afspeelt.

Het geheel verraadt een rijk ontplooid palet ; het prachtige rood en paars van de Christus, het blauw, groen en geel van Magdalena en Simon met witte tulband in rijke kleedij van goudgeel en rood. Het kraakheldere, witte tafelkleed is een noot in deze schilderij, waartegen het overige rijke kleurengamma domineert.

Hier geen looze penseelstreken, die holle gedachten dekken, geen kleuren, die geestelooze begrippen willen verbergen, maar ieder detail getuigt van een impromptu, een begeesterende improvisatie.

Met deze beschrijving is eigenlijk nog weinig gezegd over dit belangrijk werk. Het is ook niet de bedoeling van deze schrijverij geweest, om U volledig de schoonheid van Verhaghen in de verbeelding te brengen, daarvoor is noodig, dat men op een zonnige dag zich plaatst voor zijn werken in de Kruis-kerk.

Het mag gezegd worden, dat de Abdij van Averbode een belangrijke rol gespeeld heeft in de ontwikkeling van Verhaghen's kunst; hij immers werkte een groot deel van zijn leven voor zijn kloostervrienden, in hun dienst verheerlijkte hij Kerk en vaderland met begeesterende hand.

Katholiek Brabant en kunstlievend Nederland bezit een deel van Verhaghen's machtigste scheppingen, die, zoo laten we hopen, nog lang zullen memoreeren de 3^e April van het jaar 1811, de dag waarop Pieter Jozef Verhaghen te Leuven overleed.

Emile VALVEKENS, O. Praem.